

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
I N S T I T U T U L D E A R H E O L O G I E

STUDII ȘI CERCETĂRI
DE
NUMISMATICĂ

VOLUMUL VI

EXTRAS

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

BUCUREȘTI

1975

347512 π 602 793

Octavian Iliescu
27 Sept
Bucuresti

Din nou despre solidi valachici vulgo dumniceze

OCTAVIAN ILIESCU

● Relevam în coloanele acestei publicații, acum mai bine de un deceniu¹, interesul suscitât, pentru cercetătorii istoriei economice a Moldovei, de o clauză inserată în tratatul încheiat la Varșovia în ziua de 18 noiembrie 1705, între Stanislas Leszczinski, regele Poloniei, și Carol al XII-lea, regele Suediei, tratat care pune bazele cooperării economice și politice între cele două regate. În art. 26 al acestui tratat se abroga puterea circulatorie a unei monede denumită textual *solidi valachici vulgo dumniceze*; cursul acestor solidi valachici era formal interzis pe viitor, potrivit dispozițiilor categorice ale articolului citat².

Pornind de la textul tratatului susamintit, am arătat la timpul cuvenit ce au înțeles sau, mai bine zis, ce puteau să înțeleagă redactorii acestei clauze prin *solidi valachici vulgo dumniceze*: șilingii sau, pe românește, șalâii de bronz ori de aramă, bătăuți în monetăria de la Suceava sub domnia lui Eustratie Dabija (1661—1665), mai precis, începînd din anul 1662³. Monedele fabricate la Suceava în acest răstimp, reprezentînd imitații ale șilingilor polonezi, lituanieni, prusieni, suedezi, de Riga sau de Elbing⁴, s-au răspîndit în mari cantități în Polonia, unde se resimțea lipsa de numerar mărunt; fiind însă de proastă calitate, pătrunderea lor masivă a provocat acolo un lanț de nemulțumiri, ale căror ecouri s-au reflectat în izvoarele narative din acea vreme⁵.

¹ Octavian Iliescu, *Solidi valachici vulgo dumniceze*, SCN, 3, 1960, p. 311—322, (cu rezumate în limbile franceză și rusă).

² *Ibidem*, p. 312.

³ *Ibidem*, p. 315, și n. 6; cf. C.A. Stoide, *Insemnări despre meșterii și bănăria lui Eustratie Dabija Vodă*, AIIAr. 1, 1964, p. 147, 150—151, unde se emite ipoteza deschiderii monetăriei de la Suceava în ianuarie 1662, cu meșterul moldovean Ianache. Italianul Tit Liviu Boratini ar fi continuat activitatea acestuia, după 15 noiembrie 1662 și pînă în 1665, cînd se reîntoarce în Polonia, iar monetăria suceveană este preluată din nou de către meșteri locali.

Argumente deduse din examinarea emisiunilor proprii ale lui Dabija Vodă — considerații privind stilul și execuția lipurilor monetare — ne dau posibilitatea să distingem cu certitudine pe cele create de Boratini ca și pe cele care sînt opera meșterilor locali.

⁴ Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 319—320.

⁵ *Ibidem*, p. 316, n. 1.

Împotriva circulației acestor monede, păgubitoare pentru cei care le primiseră, era îndreptată și clauza înscrisă în art. 26 al tratatului polono-suedez din 1705. Dar de ce li se acorda acestor *solidi valachici* denumirea, atît de neobișnuită, de *dumniceze*? Asupra acestui ultim termen dorim să revenim, în cele ce urmează. Am expus, în nota precedentă, mai multe ipoteze, care tindeau să explice acest termen⁶. Două din ele se bazează pe etimologia *dumniceze* = *domnițe*, sugerată de Ilie Minea, cel dintîi cercetător care a semnalat⁷ clauza monetară, supusă discuției noastre; aceste ipoteze ofereau explicația: moneda domnului (*scilicet* a domnului Moldovei), ipoteză propusă de O. Iliescu⁸ sau moneda domniței (în speță, a reginei Christina), ipoteză formulată de C. Iacobovici⁹. A treia părere a fost emisă de ing. Oct. Luchian¹⁰; pornind de la cuvîntul slav ДОМНІА = coș de sobă, horn, ea acorda termenului *dumniceze* semnificația de monede spoite, suflate, aluzie la argintarea monedelor fabricate în bănăria de la Suceava. Se știe că acest procedeu este întîlnit destul de frecvent în cazul imitațiilor ce provin din atelierul monetar sucevean. Presentînd toate aceste încercări de a explica termenul folosit în tratatul din 1705, ne exprimăm în 1960 convingerea că ele nu pot fi considerate ca satisfăcătoare, problema rămînd deschisă pentru viitoare cercetări¹¹.

Iată însă că de curînd, o foarte documentată monografie consacrată emisiunilor regale suedeze pentru Livonia¹² dezleagă definitiv misterul pretinselor *domnițe* din tratatul polono-suedez. Un capitol întreg al acestei lucrări este dedicat

⁶ *Ibidem*, p. 318, n. 1.

⁷ I. Minea, *Bani vechi moldovenești*, CercIst, 2—3, 1926—1927, p. 225.

⁸ Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 318, n. 1.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Alexandr Platbărzdís, *Die königliche schwedische Münze in Livland. Das Münzwesen 1621—1710*. Stockholm, 1968, 533 (—536) p. + ilus.

Datorăm amabilității autorului posibilitatea de a fi luat cunoștință de interesanta sa monografie; îi aducem și pe această cale viile noastre mulțumiri.

falsificării de șilingi de Riga, la Suceava, sub domnia lui Dabija Vodă¹³. Iar în cadrul acestui capitol, un paragraf distinct se ocupă de *šilidi valachici vulgo dumnicze*¹⁴, obiect al clauzei monetare prevăzute în tratatul din 1705. Să vedem ce cuprinde acest paragraf, care ne interesează în gradul cel mai înalt, în limitele propuse pentru nota de față.

După ce arată că sub adjectivul *valachici*, trebuie să înțelegem *moldovenesti*, autorul monografiei citate se oprește la denumirea de *dumnicze*, ne mai întilnită pînă în prezent în alte izvoare, care, ori de cîte ori se referă la falsurile de la Suceava, le menționează numai ca șilingi valachici sau șilingi negri¹⁵.

Mai departe, autorul amintește că în Livonia, unde letonii formează majoritatea populației, șilingii, veritabili sau falsificați la Suceava, purtau denumirea de *artaugi* (= *artige*); de aici, deduce că termenul *dumnicze* era de uz curent în Lituania și în Polonia, dar nu în Livonia¹⁶.

Autorul subliniază că, după părerea tuturor cunoscătorilor limbilor letonă, lituană și rusă, această denumire trebuie să fie pusă în legătură cu culoarea pe care o aveau monedele incriminate. În treacăt, ne sugerează o derivare de la cuvîntul *dumm*, care, în limba germană vorbită în Livonia, avea sensul de *dunkel*, *finster* = întunecat, întunecos, de culoare închisă¹⁷. Prin urmare, *dumnicze* ar putea însemna: *dunkle* (= *schwarze*) *Schillinge*, șilingi întunecați (negri)¹⁸.

În continuare, autorul mărturisește că în dorința de a obține elucidarea acestei etimologii, s-a adresat la două institute științifice din Polonia, dar nu a primit nici un răspuns¹⁹. Sînt trecute apoi în revistă²⁰ ipotezele consem-

nate în nota noastră anterioară, care nu i se par întemeiate pe argumente științifice²¹.

În această situație, autorul s-a adresat unui specialist suedez, prof. P. Arumaa din Stockholm, cerindu-i explicații în legătură cu termenul atît de enigmatic. În consultația acordată cu acest prilej²², prof. Arumaa consideră că, în lipsa unor izvoare istorice care să dea o explicație plauzibilă a etimologiei acestui termen (și deci a înțelesului său), soluția poate fi căutată numai în raport cu culoarea monedelor în cauză, criteriu care a dus adesea la crearea unor denumiri de specii monetare, ca de exemplu *šervoneo* pentru ducatul de aur, de la adjectivul polonez *szeryony*, auriu, roșu purpuriu²³. Pentru explicarea termenului *dumnicze*, prof. Arumaa citează următoarele elemente de comparație: în lituaniană, *dūmė*, vită de culoare închisă; în letonă, *dums*, roșu închis, cenușiu închis; *dumjš*, brun închis; în poloneză, *dymnoszary*, cenușiu-brun. Aici, se încheie consultația profesorului Arumaa.

Din cele expuse, rezultă cu claritate că termenul *dumnicze*, al cărui fonetism a sugerat asocierea, de altfel foarte atrăgătoare, a românescului *domnițe*, nu are nimic de a face cu realitățile de pe meleagurile noastre. Fie că derivă direct din cuvîntul german *dumm*, în înțelesul primar de *întunecat*, fie că își are originea dintr-unul din termenii polono-baltici amintiți de către prof. Arumaa, denumirea populară *dumnicze*, sub care erau desemnați la 1705 șilingii falsificați, a fost creată cu siguranță în Polonia, acolo unde aceste monede au afluat în mari cantități, atingînd litoralul Mării Baltice. Astfel, discuția, deschisă de Ilie Minea, cu mai bine de patruzeci de ani în urmă, își găsește astăzi un neașteptat, dar convingător epilog.

A. Platbărzdīs, în încheierea subcapitolului analizat aici se referă și la epitetul *valachici*, acordat de tratatul din 1705 șilingilor falsificați la Suceava²⁴. Autorul citat crede că, spre

¹³ Aleksandrs Platbārzdīs, *op. cit.*, p. 273—313, cap. *Die Falschmünzerei von Rtgatschen Schillingen in Suczawa*.

¹⁴ „Die wallachischen Schillinge gemeinglich Dumnicze genandt”, traducere *ad litteram* a termenilor folosiți în textul latin al tratatului polono-suedez; *ibidem*, p. 311—313.

¹⁵ *Ibidem*, p. 311—312.

¹⁶ *Ibidem*, p. 312.

¹⁷ Sens pe care l-a avut probabil la început; păstrat în expresia *dumm wie die Nacht* (astăzi cu același înțeles ca în românește: prost ca noaptea 1).

¹⁸ Aleksandrs Platbārzdīs, *op. cit.*, p. 312.

¹⁹ *Ibidem*, p. 312.

²⁰ *Ibidem*, p. 312—313.

²¹ De altfel, noi înșine ne-am exprimat îndoiala asupra etimologiilor propuse pînă în 1960; v. Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 318, n. 1.

²² Aleksandrs Platbārzdīs, *op. cit.*, p. 313 (reproducere textuală, fără comentarii).

²³ Un caz similar în limba română cu termenul *galben*, pentru ducatul de aur.

²⁴ Aleksandrs Platbārzdīs, *op. cit.*, p. 313.

a se păstra secretul cu privire la proveniența acestor falsuri, s-ar fi răspândit zvonurile despre falsificarea „in der von Polen etwas entfernten Wallachei”²⁵. Se vede deci că autorul, gândindu-se la Valachia-Țara Românească, încearcă să explice prin ipoteza propusă adjectivul care însoțește numele monedei: *solidi valachici*. Dar substantivul *Valachus* și adjectivul *valachicus* sint întrebuințate constant în izvoarele polone ale veacurilor al XVI-lea și al XVII-lea, cu referire nu numai la Țara Românească, ci și la Moldova. Astfel, la 1514, regele Sigismund I, fiind solicitat de către mareșalul de Lemberg să interzică lui Bogdan al III-lea dreptul de a bate monedă și declarînd că nu poate face aceasta, se referă continuu la domnul Moldovei, folosind termenul *Valachus*²⁶. Iar scriitorul polon Bartosz Paprocki, într-un tratat de heraldică redactat la 1584, descriînd stema Moldovei — într-un mod de altfel foarte fantezist — denumește această țară *Województwo wołoskie*, voievodatul *Valahiei*²⁷. Era de bună seamă o recunoaștere implicită a unității de neam și de limbă a celor două țări române, manifestări ce devin tot mai numeroase, începînd din această vreme. Nu este deci necesar să se recurgă la o ipoteză atît de întortochiată,

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ „De moneta quam Valachus cudit, ad nos non pertinet . . .”, scrisoarea lui Sigismund I din Minsk, 23 iulie 1514, către Stanislaus de Ghodecz, mareșal al regalului și căpitan al Lembergului (I.vovului), în care *Valachus* este Bogdan al III-lea, voievodul Moldovei; publicată în colecția *Documente privitoare la istoria românilor* culese de Eudoxiu de Hurmuzachi, II, 3, 1510—1530, București, 1892, p. 166, doc. nr. 155; altă scrisoare, din 1514 aug. 29, Boryszow, are adresa: *Sigismundus rex, Joanni Bohdano, Vojevode Valachie, ibidem*, p. 167, doc. nr. 156; numeroase exemple în același sens, *ibidem, passim*.

²⁷ Bartosz Paprocki, *Herby rycerstwa Polskiego*, Cracovia, 1858, p. 922.

ca aceea propusă de A. Platbărzdīs, pentru a explica o realitate de mult evidentă în conștiința autorilor polonezi.

Încheiem aici considerațiile cu privire la explicarea clauzei despre *solidi valachici vulgo dumnicze* din tratatul încheiat la 1705 între Stanislas Leszczinski și Carol al XII-lea, explicare care a căpătat o lumină nouă, ca urmare a strădaniilor depuse de autorul monografiei atît de des amintită în cuprinsul acestei note.

À propos des solidi valachici vulgo dumnicze

RÉSUMÉ

Dans une note précédente, l'auteur avait examiné la clause insérée dans le traité conclu en 1705 entre Stanislas Leszczinski et Charles XII et qui prohibait la circulation des monnaies altérées, parmi lesquelles on citait les *solidi valachici vulgo dumnicze* (SCN, 3, 1960, pp. 311—322). A cette occasion, l'auteur avait montré que les *solidi valachici* désignaient en réalité notamment les imitations des schillings suédois et de Riga, fabriquées en Moldavie, à Suceava, sous le règne du voïvode Eustratie Dabija (1661—1665); ensuite, on avait proposé plusieurs hypothèses tendant à expliquer le surnom *dumnicze*, accordé à ces mêmes pièces. La récente apparition d'une monographie consacrée aux émissions monétaires suédoises en Livonie (Alexandrs Platbărzdīs, *Die königlich schwedische Münze in Livland. Das Münzwesen 1621—1710*, Stockholm, 1968), offre l'occasion de reprendre l'examen du terme précité. A l'avis du professeur P. Arumaa de Stockholm, cité par l'auteur du livre susmentionné, ce terme aurait la signification de monnaie noire, de bas aloi, allusion au titre inférieur des pièces en question. Par la suite, on doit revenir aux interprétations données en 1960 et accepter dorénavant l'explication proposée par le savant suédois.